

УДК 37.014.24(477) «1917/1921»

Д.В. Литовський

**УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКИХ УЧИТЕЛЬСЬКИХ СОЮЗІВ НА КИЇВЩИНІ
НА ПОЧАТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
1917-1921 рр.**

У статті досліджуються утворення та діяльність професійних учительських організацій російських педагогів на Київщині в період перебування при владі Центральної Ради. Аналізуються їх досягнення та взаємовідносини з урядом, українськими вчительськими та неукраїнськими громадськими організаціями.

Ключові слова: *Київський міський професійний союз, Київський обласний професійний учительський союз, учительські з'їзди, Центральна Рада.*

В статье исследуются образование и деятельность профессиональных учительских организаций российских педагогов на Киевщине в период пребывания при власти Центральной Рады. Анализируются их достижения и взаимоотношения с правительством, украинскими учительскими и неукраинскими общественными организациями.

Ключевые слова: Киевский городской профессиональный союз, Киевский областной профессиональный союз, учительские съезды, Центральная Рада.

In the article are explored foundation and activity professional teacher's unions of Russians pedagogues in the Kiev region at the governing of Central Rada. There is analyzed achievements and relationships with the government, Ukrainian teacher's organizations and no Ukrainian public organizations.

Key words: Kiev town professional union, Kiev region professional union, teacher's congresses, Central Rada.

Постановка проблеми. У лютому 1917 року повалення царського режиму зумовило початок демократизації всього суспільного життя та зокрема освітньої сфери. У всіх українських губерніях почали формуватися професійні вчительські організації, засновані за національною ознакою на вчительських з'їздах. Особливої уваги заслуговує процес утворення та діяльності однієї з перших професійних вчительських організацій в Україні – Київського професійного вчительського союзу.

На початку правління Центральної Ради набули широкого розмаху процеси утворення та організаційного становлення російських вчительських спілок, як відділів Всеросійського вчительського союзу в Україні і, зокрема, на Київщині, як центру політичного та громадського життя країни. Для даного періоду є характерним наростання суперечностей між українськими та російськими педагогами, спроби уряду врегулювати ці відносини, активна діяльність Київського професійного вчительського союзу по згуртуванню російського вчителства.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти діяльності російських педагогів та їх організацій в Україні можна знайти в працях учасників освітнього руху на Україні С. Постернака [14] та С. Сірополка [15]. Побіжні згадки про дану тему містяться в дослідженнях сучасних авторів Н.Агафонової[1] та А. Боровика[2]. Але загалом питання діяльності російських професійних вчительських організацій на Київщині в роки революції 1917-1921 років є малодослідженим, оскільки ця тема не знайшла окремого висвітлення в працях українських істориків.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей утворення та визначенні масштабів діяльності професійних організацій російських педагогів на Київщині за перебування при владі Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Відродження Всеросійського вчительського союзу після Лютневої революції 1917 року стало прикладом професійного об'єднання для вчителів на всій території Російської імперії. Так, на Київщині,

як центрі політичного та громадського життя України, в одній з перших було скликано з'їзд педагогів-великоросів, призначений між 5 та 10 травнем. Його метою було утворення союзу та розробка подальших планів щодо його діяльності [12, с. 1]. Наслідком роботи з'їзду стало утворення Київського міського професійного вчительського союзу, який спочатку діяв як відділ Всеросійського вчительського союзу, а після проголошення самостійності України ввійшов до складу новоутвореного Всеукраїнського вчительського союзу, який об'єднав російських педагогів на Україні [17, арк.1].

На початку травня 1917 року після влаштування губернського з'їзду був організований Київський обласний професійний вчительський союз, який включив до себе на правах автономної одиниці міський союз російських учителів. Головними цілями, відповідно до завдань Всеросійського вчительського союзу, було проголошено: 1) боротьбу за корінну реорганізацію системи народної освіти; 2) боротьбу за правові, культурні та економічні інтереси вчителства[3, с.3], що дає змогу класифікувати новоутворений союз як професійну організацію.

До складу Київського обласного професійного вчительського союзу ввійшло понад 600 учителів середніх та початкових шкіл, частина яких була українцями. Дане явище було зумовлене відсутністю об'єднаного центру для українських педагогів, початок формування якого припадає на кінець травня, а юридичне утворення лише на серпень 1917 року.

На фоні бурхливих змін політичного життя в Україні діяльність союзу на початку організаційного становлення, а саме влітку 1917 року, характеризується внутрішньою спрямованістю та відсутністю помітного розмаху. Можна відзначити, що з утворенням Всеукраїнської вчительської спілки в серпні 1917 року, частина вчителів-українців вийшла із союзу, що зумовило внутрішню перебудову організації.

3 жовтня 1917 року Київський обласний професійний вчительський союз веде активну переписку з генеральним секретарем народної освіти І.М.Стешенко про надання декількох

місць представникам союзу в Центральній Раді з метою участі у діяльності та виробленні законопроектів, пов'язаних з народною освітою [19, арк.50]. Її результатом стало виділення союзу 1 з 10 місць у головному законодавчому органі України, призначених неукраїнським громадським організаціям, про що було повідомлено 10 листопада 1917 року [19, арк.51]. Рада обрала представником до законодавчого органу голову союзу З.А. Архимовича. З правом дорадчого голосу були обрані С.І.Луначарська, С.Н. Щербина, С.Л. Кернес [19, арк.55].

Восени 1917 року при Генеральному секретаріаті України було організовано відділ російської школи на чолі з Д.М. Одинцем. Це викликало значну зацікавленість у керівництва Київського обласного професійного учительського союзу, адже давало змогу збільшити сферу впливу союзу та більш ефективно реалізовувати поставлені завдання. У свою чергу, генеральний секретар великоросійських справ не міг не зважати на найбільше професійне об'єднання російського вчителства на Київщині. Їхня співпраця здійснювалася через участь Д.М. Одиця в засіданнях союзу, де він характеризував напрями діяльності та плани подальшої роботи міністерства [5, с.2]. Коли почалося формування департаменту народної освіти при генеральному секретарстві великоросійських справ, він звернувся до Київського обласного професійного учительського союзу з проханням вказати: кого б вони хотіли бачити на посаді директора [6, с.2]. Слід відзначити, що тісної взаємодії між Д.М.Одинцем та союзом все ж не спостерігалось. Можливою причиною певного несприйняття генерального секретаря великоросійських справ міг бути той факт, що він обійняв свою посаду без згоди на це союзу, через що його не вважали справжнім представником російського вчителства [10, с.2].

Великого резонансу серед вчительських організацій України здобула справа усунення з посад помічника попечителя Київської шкільної округи О.В. Ліперовського та окружних інспекторів Ф.Д. Миколайчика та В.Ф. Іванова наприкінці листопада 1917 року. На засіданні Київського обласного професійного вчительського союзу 23 листопада з цього питання була ухвалена резолюція, в якій було засуджено прийняте рішення та складена вимога про скасування розпорядження генерального секретаря. У разі невиконання поставленої вимоги члени союзу зобов'язувалися бойкотувати посади звільнених чиновників [4, с.2].

Резолюція Київського обласного професійного учительського союзу викликала багато негативних відгуків з боку організацій

українського вчителства. Так, загальні збори професійної спілки вчителів-українців м.Києва у відповідь прийняли резолюцію, в якій підтримали рішення І.М. Стешенка, мотивуючи це тим, що вищезазначені особи не відповідають інтересам національної школи, і визнали необхідним взагалі ліквідувати шкільні округи [19, арк.42; 13, с.3].

Нищівній критиці була піддана резолюція союзу і на сторінках журналу «Вільна українська школа» - офіційного органу Всеукраїнської учительської спілки, яка назвала її необдуманною [16, с.197-201].

Продовженням даної справи стала відмова попечителя Київської шкільної округи В.П. Науменка від виконання своїх обов'язків на знак протесту проти незаконних дій І.М.Стешенка. З приводу даного рішення на 30 листопада було скликане засідання, куди були запрошені всі освітні громадські організації, у тому числі і Київський обласний і міський професійні учительські союзи [7, с. 2]. На засіданні, при переважачій кількості організацій проросійського спрямування, В.П. Науменку було висловлено повну довіру та прохання повернутися до виконання професійних обов'язків [8, с.3]. С. Русова – голова Всеукраїнської учительської спілки у своїй промові так висловила своє ставлення до позиції російського вчителства: "...ви не приходите познайомитися з нашою діяльністю, а євреї та поляки приходять...; ви не бажаєте української школи, кажете, що вам нав'язують українську мову...; українське вчителство протягує вам руку: давайте разом створювати українську школу для українців, єврейську для євреїв, польську для поляків, російську для росіян." [9, с.2]. Таким чином, це свідчить про те, що у відносинах українських та російських професійних союзів спостерігалися значні протиріччя, що зумовлювали непорозуміння, а подекуди навіть вороже ставлення.

На відміну від відносин з українськими громадськими організаціями, Київський обласний професійний учительський союз досяг тісної співпраці з різноманітними батьківськими організаціями, які об'єднували у своїх лавах активних представників російської національності.

На початку 1918 року на зборах Союзу було підняте питання про необхідність підготовки з'їзду діячів російської школи в Україні за участі представників від батьківських організацій. Приблизною датою вважали березень 1918 року. Тоді ж було поставлене питання про утворення друкованого органу для об'єднаного російського вчителства [11, с.2]. Іншим досяг-

ненням наприкінці правління Центральної Ради можна вважати участь як представника Всеросійського учительського союзу п.Домбровської у діяльності комісії по виробленню законопроекту про загальне навчання, яка почала діяти з 3 березня 1918 року [18, арк.5].

Висновки. Таким чином, діяльність російських професійних учительських організацій на Київщині, в особі Київського обласного та міського союзів за часів Центральної Ради характеризується переважанням питань організаційного становлення над професійною складовою. Діючи як філія Всеросійського учительського союзу, Київський обласний професійний учительський союз став кординаційним центром російського учительства не лише на Київщині, а й в Україні. Особливо яскраво це проявилось після проголошення самостійності, коли він став ініціатором утворення Всеукраїнського учительського союзу, що об'єднав у своїх лавах більшість зросійщених учителів.

Київський обласний професійний учительський союз, виходячи з національних інтересів російського вчительства, дещо скептично ставився до проведення українізації та до діяльності українських учительських організацій, що зумовлювало насторожене відношення, а подекуди навіть відкрити ворожість до нього. Серед головних досягнень союзу слід відзначити участь голови З.А. Архимовича у діяльності Центральної ради як представника від неукраїнських громадських організацій.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки дана тема практично не вивчена, то в подальших дослідження є можливість дослідити діяльність Київського обласного професійного

учительського союзу на інших етапах національно-визвольних змагань 1917-1921 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агафонова Н. В. Становлення національної системи освіти в Україні: 1917-1920 рр. / Н.В. Агафонова.– Одеса: Принт Мастер, 2002.– 205 с.
2. Боровик А.М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917 – 1920 рр.) / А.М. Боровик.– Чернігів: КП “Видавництво “Чернігівські обереги”, 2008.– 368 с.
3. Києвлянин. – 1917. – 15 червня (№143).
4. Києвлянин. – 1917. – 24 листопада (№258).
5. Києвлянин. – 1917. – 26 листопада (№260).
6. Києвлянин. – 1917. – 28 листопада (№261).
7. Києвлянин. – 1917. – 30 листопада (№263)..
8. Києвлянин. – 1917. – 1 грудня (№264).
9. Києвлянин. –1917. – 3 грудня (№266).
10. Києвлянин. – 1917. – 12 грудня (№272).
11. Києвлянин. – 1918. – 16 січня (№12)
12. Нова рада. – 1917. – 2 травня (№28).
13. Нова Рада. – 1917. – 30 листопада (№198).
14. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. / С. Постернак.– К., 1920.– 127с.
15. Сірополко С. Історія освіти на Україні / С. Сірополко.– Львів: А-фіша, 2001.– 664 с.
16. Хроніка// Вільна українська школа. – 1917. – №3-4. – С.197-205.
17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО України). – Ф.166. – Оп.1. – Спр.22
18. ЦДАВО України. – Ф.2581. – Оп.1. – Спр.7
19. ЦДАВО України. –Ф.2581. – Оп.1. –Спр.17